

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA. CU CONCURSUL MAI MULȚOR SPECIALIȘTI

Mormîntul lui Vladislav-Vodă

D. Virgil Drăghiceanu a găsit la Curtea-de-Argeș o piatră de mormînt cu o inscripție slavonă fragmentară în care a cetit litere care ar putea fi întregite așa încît să dea numele de Vladislav. Ar fi acolo, adevă, mormîntul fiului lui Alexandru-Vodă și nepot al lui Basarab întemeietorul, al aceluia care a stat în ca'ea regelui Ludovic, i-a smu's feude ardelene și a stăpînit o clipă, „regal“, în Vidin.

O îndoială se putea ivi de la început. Vladislav sau Vlaicu e ziditorul, cu multă cheltuială, al mănăstirii Tismana, pentru «popa» Nicodim și de ce n'ar fi fost el îngropat în cîtitoria lui, unde și-a aflat lăcașul de odihnă acest inițiator macedonean, «sîrbesc», al culturii la noi?

Iată însă că într'o foarte rară broșură francesă, care, de la biblioteca bisericii românești din Paris, foastă a vechiului cerc studențesc de acolo, a trecut la biblioteca Școlii Românești de la Fontenay-aux-Roses, „Résurrection des peuples. La Roumanie renaissante, dédiéee aux émigrés roumains, avec un précis de ses annales et de sa dernière révolution par Sébastien Rhéal, auteur des chants du psalmiste (*sic*), du romancéro, des divines féeries et d'une nouvelle traduction des œuvres du Dante, avec une belle estampe d'après la composition d'Etex“, publicație tipărită de «Liga popoarelor» în Iulie 1850, găsim o notiță ce ar părea că arată adevăratul mormînt a Domnului activ și chib-zuit care a consolidat cel d'întăiu principatul muntean.

La început o observație. Versurile lui Sébastien Rhéal, care n'a fost niciodată în țara căreia-i laudă frumusețile și-i amintește legendele —

Je n'ai jamais entendu sonner l'heure
Dans votre terre d'Argis —,

sînt întovărășite de un comentariu în presă, care tratează deosebite puncte de politică actuală, de istorie, de geografie, etc,

Se înțelege că verficatorul frances n'avea în această privință nici competență, nici cunoștinți. Corespondența lui Eliad, tipărită de N. Locusteanu, pomenește însă broșura și pe autorul ei cu o deosebită grijă, ca un mijloc de propagandă personală pentru dictatorul muntean din 1848¹. Amănunte cum e calificativul, ciudat, de Vitejescul («Vitejesco»), dat Sultanului Murad, în bucata versificată însăși care reclamă reunirea cu Principatele a Bucovinei și Basarabiei :

A l'Autriche une part l'autre à la Russie !
 Ils vous ont pris déjà dans leurs jeux effrontés
 Deux sœurs, la Bucovine et la Bassarabie —²,

mențiunea așa-zisului cîntec al lui Ștefan-cel-Mare, critica legiuirii care leagă pe țeran de moșia lui, închipuirea codului lui Radu Negru, al lui Ștefan, al lui Radu Șerban, ura contra lui Dimitrie Cantemir, care, „ca Domn, nu merita decît vitarea, dacă nu stigmatul de Rus sau de renegat“, căci, „trădător față de țara sa, el i-a dat cel d'întăiu cheia ambițioșilor Țari, arătîndu-li calea Stambulului prin Principate“, mînia contra Fanariotilor, „la bête fornicatrice“, ar ajunge ca să vădească pe un Român ca ajutor, ba chiar ca redactor al acestor rînduri în prosă. Cînd, pentru mișcarea revoluționară abia isprăvită, se trimete la o „isto ie imparțială și complectă“, care trebuie să apară în curînd, înțelegem că acest Român nu poate fi decît Eliad însăși, care și aici dă note, prielnice sau dușmănoase, despre Turnavîtu, despre Aricescu și Aristia, fost la Roma, «unde a cultivat italiana, științele și artele și a învățat a traduce pe Alfieri și Monti». Se amintește de prefața lui Rhéal la „înteresanta broșură *Du protectorat du Czar*“, a lui Eliad. Iar, după ce se spune că «am cules o bună parte din documentele noastre la emigrații romîni cei mai în stare a ne lămuri bine

¹ V. darea mea de samă în ziarul *Timpu* pe 1830.

² Cf. și Mihai Viteazul „projetant de former un royaume daco-romain“ (p. 10) și

Onze millions,
 ... Parlant la même langue, ayant dans leurs poitrines
 Les mêmes palpitations.

³ Notița e particular de interesantă. Traducătorul în românește al Lia-dei apare ca autor al piesei „Armodiu și Aristogiton“, jucată la Atena, ca „everghet“ al Societății Filantropice, ca exilat la Paris, care moare de dorința de a se întoarce la hotar măcar, pentru a-și vedea soția și copiii.

asupra țerii lor», citindu-se pamfletul de mai sus, apoi, tot de Eliad, *Souvenirs et impressions d'un proscrit*, iar de Bălcescu, *La question économique des principautés danubiennes*, se anunță o «Histoire de la régénération roumaine», iscălită de Eliad și revăzută de prietenul francez, ca o *lucrare originală a acestuia*¹. Numai redactarea notelor de către „proscrisul” muntean poate da explicația acestei aserțiuni.

Iată acum ce spune adevăratul autor al comentariului despre *un mormânt cu flori de crin pe el care exista la Tismana* și care a dispărut apoi în reparațiile arhitecților străini, de pe urma planului de îngustare al cărora și piatra lui Nicodim a rămas în afară, lângă zidul din dreapta :

«Michel Bass (Basarab) i-er, Ban des Bassiens (sic)... *Une inscription et des fleurs de lys, trouvée dans la monastère de Tismana*, témoigne que ce Domnu avait épousé une princesse du sang de Saint Louis. Aucun historien n'en a parlé. Je n'ai pas le temps d'éclaircir le fait dans nos chroniques, mais il semble positif, d'après l'inscription dont *un Romain érudit m'a communiqué la découverte*. Je m'empresse de consigner ce nouveau lien de parenté avec la race roumaine².»

Românul erudit ar putea să fie și Nicolae Bălcescu.

Căutarea prințesei franceze e inutilă. Florile de crin au trecut de la neamul din Franța al Sfântului Ludovic la Angevinii din Neapole și de aici la cei din Ungaria, cari le-au transmis, cum se știe, Domnilor munteni. Ele figurează și pe nasturii lui Vodă-Basarab în mormântul din Argeș.

Mormântul de la Tismana nu poate fi decât al ctitorului domnesc, și florile de crin aduc cea mai bună dovadă.

Regret numai că pentru Tismana nu s'a păstrat, ca pentru Bistrița oțeană, dosarul restaurării, cu reproducerea inscripțiilor distruse. Am avea o confirmare formală a faptului.

N. Iorga.

¹ P. 15.

² Pp. 8-9.

Stăpînirea lui Ștefan-cel-Mare asupra Ciceului

În trecutul Romînilor ardeleni cel mai de samă eveniment istoric al veacului al XV-lea e, fără îndoială, întinderea stăpînirii lui Ștefan-cel-Mare asupra cetății Ciceului și asupra celor șizeci de sate ce-i aparțineau. Această importanță a rezultat din înființarea celei d'întăiu episcopii a Romînilor de supt Coroana Sfîntului Ștefan, a episcopiei Vadului. Întemeierea celor două principate, a Munteniei și Moldovei, nu putea să rămîna fără influență hotărîtoare asupra Romînilor aflători supt jugul Ungurilor în Transilvania. Cînd Moldova supt Ștefan-cel-Mare a ajuns la înflorirea și puterea care-i asigurau un rol precumpănitor în Orientul Europei creștine, binefacerile acestei situații strălucite au trebuit să se resimtă și la Romîni de peste Carpați și în rîndul întăiu la cei din Valea Someșului-Mare ¹.

Izvoarele care vorbesc despre ajungerea Domnului Moldovean în posesiunea acestei însemnate cetăți sînt foarte puține și în parte contradictorii. Cu toate acestea istoriografia noastră, fără excepție, a primit punctul de vedere că cedarea Ciceului s'a făcut la 1475 cu prilejul alianței încheiată între Matiaș, regele Ungariei, și Voevodul Moldovei, părăsind ca falsă părerea, răspîndită în veacul al XVI-lea, că Ștefan-cel-Mare a primit Ciceul și Cetatea-de-Baltă, drept despăgubire pentru Chilia și Cetatea-Albă, ocupate de Turci la 1484 ².

Documente nouă, trecute cu vederea de istoricii noștri, ne silesc să revedem părerea curentă, revenind la cea din veacul al XVI-lea, ca singura admisibilă.

Să vedem întăiu pe ce s'a întemeiat credința că Ștefan a primit Ciceul în 1475.

Argumentul principal a fost scrisoarea regelui Matiaș (publicată în Hurmuzaki, II, p. 2), în care se arată gata a trata despre *castrul* cerut de Ștefan. Acest document însă nu ni s'a păstrat datat și numai judecînd după detaliile din conținut a fost pus

¹ Vezi articolul *Contribuții la istoria Romînilor din Valea Rodnei*, în „Transilvania” pe 1915.

² N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe*, p. 271; V. Părvan, *Relațiile lui Ștefan-cel-Mare cu Turcii*, în „Convorbiri literare”, XXXIX.

în anul 1475¹, așa că, după cum vom vedea, mărturia lui nu poate fi decisivă.

Căci un lucru e limpede: că în documentul dat de Matiaș în Buda la 15 August 1475 nu se face amintire despre vre-un „castru“, ci Matiaș numai asigură lui Ștefan refugiu în țara sa casul că ar trebui să fugă d'inaintea Turcilor. «Et, si contigerit, quod Deus avertat, ipsum Stephanum Vayvodam vi hostium suorum cogi ad exitum de terra sua et ad regnum nostrum intrare, ac ad *castra, civitates et oppida nostra ubilibet* in regno nostro, cum filiis, familia, boyarfonibus..., promittimus, quod tute venire, stare et morari poterit²». N'am aștepta oare ca, în loc de această asigurare de asil în oricare parte a țerii, să vedem stipulându-se condițiile supt care i se ceda Ciceul ori cel puțin să se facă mențiune despre o astfel de cedere, dacă s'ar fi înfimplat într'adevăr la 1475, la încheierea alianței?

Dar, abstracție făcînd de la acestea, avem un document care arată în mod neîndoielnic că la 1483 Ciceul nu se afla în minile Voevodului moldovean. Acest act e publicat în colecția «A romai szembírodalmi Gróf Teleki család oklevéltára», II, p. 157. și are următorul cuprins:

«Comes Stephanus de Bathor, iudex curiae regiae Vayvo-
daque transilvanus et Siculorum comes, etc., *nobili Valentino literato, provisorii curiae castris Chicho* favorem. Exponitur nobis in persona egregii Stephani Erdeli de Somkerek quomodo hiis precedentibus diebus quidam familiares et iobbagiones egregii Michaelis de Zerdahelyi, in Reteg commorantes, ad possessiones ipsius exponentis Virágosberek et Chepan vocatas accedentes ibique iobbagiones ipsius exponentis, eo nomine quod ipsi dicatores Regiae Maiestatis forent, dicantes et super iobbagiones ipsius exponentis certa victualia exigere voluissent, quae, dum iidem iobbagiones dicti exponentis, nequitiam illorum agnoscentes, ipsa victualia illis dare non voluissent, tunc iidem servitores de Retteg certos iobbagiones ipsius exponentis sagittarum iaculis affecissent in preiudicium prefati exponentis et

¹ Mai întâiu W. Weirich, *Arch. des Ver. für sächs. Landesk.*, N. F., VI, p. 63 și urm. Vezi și Ursu, *Ștefan cel Mare și Turcii*, p. 64.

² I. Bogdan, *Documente din Ștefan cel Mare*, II, p. 137.

dampnum valde magnum. Unde, quia huiusmodi nefarii actus simpliciter pertransire debent, idcirco committimus tibi et presentibus firmiter mandamus, quatinus, acceptis presentibus, omnes illos servitores quos prefatus exponens tibi dixerit, per quos videlicet factum premissum patratum extitit, ad sedem iudiciariam comitatus Zolnok Interioris, in presentiam scilicet comitum vel vicecomitum et iudicum nobilium et assessorum sedis eiusdem post harum emanationem primitus celebrandi importare et statuere debeas. Qui quidem comites et iudices nobilium dicti comitatus factum premissum diligenter revidere et discutere ac in eo verum iudicium facere debebunt, tandemque, si iuri et iustitiae videbitur, prefato exponenti ex parte illorum servitorum debitae satisfactionis complementum facere et administrare teneantur, iure et iustitia mediante. Secus igitur non facturus. Presentibus perlectis exhibendi restitutis.

Datum Thorde, die dominico proximo ante beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum, anno Domini millesimo quadringentesimo octoagesimo tertio.»

Așa dar la începutul anului 1483 (ianuar 19) Ciceul nu era al lui Ștefan-cel-Mare, după cum apare din numele castelanului, precum și din relațiile juridice ce se desprind din conținutul documentului¹.

În Monografia județului Solnoc-Dăbâca (II, p. 396) aflui citată o știre, după care în 1482 castelan al Ciceului era un Nagy Domokos. Știrea e luată din protocolul Conventului din Cluj-Mănăstur, care se află în Arhiva Statului din Budapesta, și așa n'am putut-o controla.

Astfel primește o verificare neîndoielnică părerea cronicarului Anton Verancsics (1504-1573), care spune următoarele: «Cum autem quidam strigoniensis (!) archiepiscopus, summus per illud tempus cancellarius, nomen arcis Albae-Nezter, a flumine iuxta quod sita est sic appellata, et Ciliae, quae solo Istro a Moldavia est discreta, vicina huic, et Moldaviae ditioni utraque habita, in litteris induciarum una cum ceteris per errorem non adscripsisset, Caesar Mahomettus, animadversa potiundarum huiusmodi arcium occasione, mox occupavit ut exclusas ab induciis. Mol-

¹ Valentinus literatus (Deák Balint) e numit ca „provisor curiae nostrae“, deci „castellanus“; v. *Századok*, XVIII, p. 553, unde se explică înțelesul cuvântului.

davi, hoc aegre ferentes, a Mathia rege de industria perfectum suspicari et tamquam de iniuria illata acerrime passim queri ausi, etiam prorsus defecturos esse ad Turcam, neque posthac solita illi tributa duros, nisi aut ablatas arces reddi curasset aut aliis damnum hoc pensasset, denunciare. Quare Matthias, ut ab hac infamia tutus esset, et quod errore, non consilio, id accidisset, neve tanta provincia privaretur, haud moratus, illico mancipato Petro cancellario sempiterno carceri, damnum Moldavorum his duabus arcibus, Chicho scilicet et Kikillew, rependit et a rebellionē convertit.⁴

Un act al regelui Ferdinand vorbește despre castelele Ciceul și Cetatea-de-Baltă, în Ardeal, date în locul Chilieii și Cetății-Albe ocupate de Turci¹. Wenrich, în articolul amintit, credea că e nevoie să împace controversa, admițând două cedări, una la 1475 și una la 1484, după ce, între timp, din motive necunoscute, între 1475 și 1484 Ștetan a pierdut posesiunea.

Dar, după cum am arătat mai sus, în actul alianței de la 1476 nu se face mențiune despre cedarea unui castel în Ardeal.

Pentru anul 1475 mai vorbește o singură dovadă. În socotelile Bistriței cetim: „Item Petro Löwel misso ad castellanos Chicho racione gravaminum hominum nostrorum, pro expensis den. 50^{2*}. D. N. Iorga³ zice: „se știe că Moldovenii aveau obiceiul de a ținea totdeauna în cetățile lor, nu un castelan, ci doi“.

Se pare însă că în această privință Ciceul a făcut excepție. La 1497, 1500, 1504 se amintește numai câte un castelan al acestei cetăți⁴, și în schimb găsim pe timpul stăpînirii ungurești un castelan și un sub-castelan.

Rămîne să vorbim despre singura dovadă care trage mai mult în cumpănă: scrisoarea lui Matiaș, amintită mai sus, unde spune că e gata să se înțeleagă cu Ștefan asupra castrului cerut.

Conținutul lui îl fixează la 1475, cum s'a crezut? Sînt înclinat să cred că nu.

Mai curînd aș pune acest act în 1484, după căderea Chilieii

¹ Vezi N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății-Albe*, p. 271.

² *Arch. des Vereins für sieb. Landesg.*, N. F., VI, p. 79.

³ *O. c.*, p. 272.

⁴ Monografia județului Solnoc-Dăbâca, p. 396.

și Cetatea-Albă. Matiaș spune că Ștefan în mare parte bunurile și moștenirea lui pe care le-a pierdut prin tirania și necredința Împăratului Turcilor le-a recîștigat prin faptul că a fost cu credință și gata de serviciu față de Coroana ungară. Împăratul Turcilor a dovedit necredința atunci cînd, călcînd armistițiul, a ocupat cetățile Moldovei, deci nu în 1475, cînd nici nu năvălise încă în Moldova. La 1475 regele ungar nu putea vorbi despre servicii făcute de Ștefan Coroanei maghiare. Toate acestea mă îndeamnă să admit anul 1484 pentru scrisoare, căci numai atunci putea fi vorba despre cedarea unui castru.

Rămîne deci stabilit că actele contemporane ne silesc să punem cedarea Ciceului în anul 1484, așa cum ni spune Verancsics, cronicarul ungar din veacul al XVI-lea¹, și cum adevărește și actul lui Ferdinand I-ii, regele Ungariei. Aceasta a fost și credința vechilor cronicari romîni.

Să vedem întru cît istoria evenimentelor contemporane, din al căror lanț face parte această cedare, vine în ajutorul părerii noastre.

La anul 1475 nu vedem motivul care putea să determine pe mîndrul rege al Ungariei să dea dușmanului său de la 1467 un castel alît de important, cu un domeniu întins, mai ales cînd știm ce rezistență trebuia să întîmpine din partea puternicei cetăți a Bistriței, care-și vedea primejduite în mare măsură interesele, dacă vecinul de la Est o închidea și din spre Vest²

Ștefan-cel-Mare era atunci la mare strîmtoare. Strîns în clește la Sud și Răsărit, temindu-se de răsbumarea Sultanului pentru Podul-Înnalt, pentru el ajutorul regelui ungar era chestie de viață și moarte, deci nu se putea gîndi să pună condițiuni la alianța ce era să se încheie între ei.

Din potrivă Matiaș se simția pe atunci în culmea puterii și nu înțelegea încă greutatea primejdiei turcești. La 8 Decembrie 1474 văzuse umilindu-se înaintea lui pe cei doi dușmani cu cari era în războiu, pe regele Polonilor și pe al Boemiei, și încheiase cu ei un armistițiu de doi ani și jumătate. Scăpat de grija politicii apusene, își îndrepta privirile spre Orient, plin de încredere că

¹ El putea să fie și bine informat, căci la 1553 a fost trimis în solie la Sultanol, unde a petrecut patru ani.

² *Arch. des Vereins für sieb. Landesk.*, VI, p. 77.

va putea bate pe Turci. Această stare sufletească se oglindește într-o scrisoare trimisă Papei, în care zice că știe bine că pentru aceia s'a născut și spre aceia a fost crescut, ca să lupte împotriva dușmanilor sfintei credințe¹. Uzun-Hasan din Persia a fost trimis un sol la Curtea puternicului rege maghiar, arătându-se gata să iea lupta cu puteri unite în contra Turcilor.

Nu vedem dar pentru ce lui Ștefan, care aștepta de la Matiaș mintuirea Moldovei, i s'ar fi dat Ciceul. Voevodul nostru a putut cere și i s'a dat asil în Ungaria în cas că ar trebui să-și părăsească țara dinnaintea Turcilor.

Cu totul alta era situația la 1484.

Matiaș purta un războiu istovitor cu Frederic al III-lea, Împăratul german. În cursul anului 1483, la intervenirea Papei, Matiaș ar fi încheiat bucuros pace, dar îndărătnicul său dușman — observându-i slăbiciunea — nu se da bătut.

Atunci Matiaș la sfârșitul anului 1483 a asediat Viena, pentru cucerirea căreia și-a concentrat toate puterile. În felul acesta a neglijat Orientul, tocmai când pe tronul Sultanilor s'a suit războinicul Baiezyd al II-lea. Matiaș, voind să slăbească pe Turci pentru ca aceștia să nu-l atace de la spate, pe când forțele sale erau ocupate cu asediul Vienei, s'a amestecat în luptele pentru tronul din Constantinopol, ajutând față de Baiezyd al II-lea pe pretendentul Gem. Baiezyd năvăli în Ungaria.

Atunci Matiaș se vede silit să încheie la sfârșitul anului 1483, armistițiu cu Turcii.

Că aceasta a făcut-o el strâmtorat, se vede din scrisoarea adresată principilor Imperiului, în care spune că, fiind părăsit de toți cari ar fi chemați să-și îndrepte puterile spre apărarea creștinătății, el singur n'a mai putut purta războiul și, pînă ce Dumnezeu va deschide ochii celorlalți principii, s'a văzut silit să-și apere interesele². Matiaș a ținut Viena împresurată în tot anul 1484, fără s'o poată cuceri. Iar Baiezyd, folosindu-se de împrejurarea că armistițiul nu conținea asigurarea integrității teritoriale a Moldovei, a ocupat Chilia și Cetatea-Albă.

Narațiunea lui Verancsics, care de altcum greșește scriind:

¹ Vezi la Frakkó, *Hunyadi Mátyás*, p. 235.

² N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe*, p. 154.

arhiepiscopul de Gran, în loc de Petru Văradî, arhiepiscopul de Kalocsa, cuprinde adevărul.

Ștefan-cel-Mare, pierzînd cele două mărgăritare ale Moldovei, avea tot dreptul să fie indignat împotriva aliatului care și-a uitat așa de ușor obligațiile luate în tratatul de la 1475. Găsim naturală amenințarea Domnului moldovean că trece pe partea Turcului. Ce-i folosia alianța creștină, dacă interesele lui erau tratate în așa măsură? Amenințarea a prins, căci Matiaș, în situația critică în care se afla, vedea că se deschide și din spre Răsărit drum spre țara lui, Turcului, pentru care tratatele erau bune, cită vreme-i folosiau.

Acum Matiaș a fost gata de a face și o jertfă ca aceia de a da lui Ștefan Ciceul cu șezeci de sate și Cetatea-de-Baltă. Teama că dușmănia lui Ștefan ar fi o mare primejdie pentru Ungaria e atît de puternică, încît apropierea Voievodului de Polonia o impută numai regelui polon, care l-a înșelat pe Ștefan: «dîndu-i speranța de ajutor, că, anume, nu numai l-ar apăra și proteja, dar i-ar cîștiga din minile Turcilor și cetățile sale pierdute, la atras de la noi și ascultarea nonstră, împotriva tratatelor reciproce și a legăturilor încheiate, împotriva jurămîntului, prin care, atît acest Voievod, cît și predecesorii săi, au fost totdeauna legați nouă și regatului nostru, i-a dat solemn investitura, primindu-l omagiului de credință, cea ce de drept și în chip permis n'a putut, nici n'a trebuit să facă»¹.

Prin urmare atît documentele istorice care ni stau la dispoziție, cît și interpretarea evenimentelor contemporane, indică anul 1484 ca început al stăpînirii moldovenești asupra Ciceului.

În cele următoare întregim datele privitoare la această stăpînire cu unele nouă, cari nu se află în scrierile istorice ale noastre.

Se știe că de domeniul cetății Ciceului se țineau șazeci de sate, care se află înșirate la Bunea, *Vechile Episcopii* (p. 18). Din documentele publicate de Veress, în «*Fontes Rerum Transylvanicarum*» (IV, p. 63), aflăm că Ștefan-cel-Mare a mai cumpărat și Gîrboul («*Orbó*») de la Ioan Bánffy cu 2.600 de florini.

Dintre pîrcălabii cari au stat în fruntea cetății pe vremea

¹ Pirvan „Coavorbiri literare“, XXXIX, pp. 1044-5.

Domniei lui Ștefan-cel-Mare ni s'au păstrat următoarele nume ¹.

La 1495 e castelan Ioan Grumezea, pe care-l socotesc identic cu Ioan Grumezea, staroste de Cernăuți, pomenit ca martor în tratatul de pace de la 12 Iulie 1499, încheiat cu Ioan Albert, regele Poloniei (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel-Mare*, II, p. 424) și în tratatul de alianță făcut cu Alexandru Marele-Duce al Lituaniei (*ibid.*, p. 442). Al doilea pîrcălab al acestui an e un Lațcu. La 1497 se amintește Lațcu singur. La 1500 e pîrcălabu-Petru ².

În anul morții lui Ștefan-cel-Mare aflăm în fruntea Ciceului pe Postelnicul Petre, după cum dovedește o scrisoare originală, aflătoare în Arhiva orașului Dej.

Nefiind — după cât știu — publicată, și fiind interesantă supt anumite raporturi, o dau mai la vale:

«Vladislaus, Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae, etc., fideli nostro egregio Petro Posthylnyk, castellano castris Chicho, salutem et gratiam. Exponitur Maiestati Nostrae in personis fidelium nostrorum circumspectorum iudicis et iuratorum ceterorumque civium et cohabitatorum oppidi nostri de Dees, gravi cum querella, qualiter hiis superioribus temporibus quidam octo mali et nocivi homines in pertinentiis dicti castris Chicho commorantes, maligno ducti spiritu, multa mala et atrocina commisissent, quosdam etiam ex ipsis civibus nostris in dicto oppido nostro Dees commorantibus, in via libera et publica proficiscentes, gravibus vulneribus affecissent et sauciassent, omnibusque rebus et bonis eorundem protunc erga ipsos habitis et repertis more predonico despoliassent, postea dicti exponentes prefatos malos et nocivos homines per te captivari et iure detineri fecerint et ad dicationem tuam ad capita etiam dictorum malefactorum iuramenta deposuerint, etsi iidem malefactores culpabiles etiam comperti fuerint, tamen tu, nescitur quibus respectibus, hactenus ex parte eorundem malefactorum eisdem exponentibus saepius petentibus, iuxta pretactam adjudicationem tuam, iustitiam et satisfactionem administrare recusasses et recusares in presentiam, in damnum et preiudicium dictorum exponentium manifestum. Supplicatum itaque nobis est in personis

¹ Documentele citate în „Monografia județului Solnoc-Dăbica“, II, p. 395.

² Veress, *o. c.*, IV, p. 52.

eorundem exponentium ut iisdem superinde oportune providere dignemur. Quia autem frustra ficerent iudicia, nisi ea quae indicialiter decernuntur, debitum effectum sortiuntur, mandamus idcirco Fidelitati Vestrae harum serie firmissime ut, acceptis presentibus et rebus sic stantibus, nisi aliquod legitimum obsistat impedimentum et in quantum huiusmodi adiudicatio tua rite et legitime facta existit, saepius dictam adiudicationem tuam ex parte eorundem malefactorum eisdem exponentibus absque omni superflua dilatione et quesita occasione plenariam et omnimodam satisfactionem impendere et administrare modis omnibus debeas et tenearis. Et aliud nullo modo facere praesumas. Presentibus perlectis, exhibentibus restitutis.

Datum Budae, feria tertia proxima ante festum Beati Nicolai Confessoris, anno Domini millesimo quingentesimo quarto.

Ad personam magistri Stefani Thelegd, thesaurarii regis. »
(Archiva oraşului Dej, no. 81.)

Documentul comunicat aruncă lumină asupra relațiilor de drept între supușii castrului și ceilalți locuitori ai țerii. Judecătorul celor d'întăiu e castelanul.

Dar e interesantă această scrisoare și din alt punct de vedere. Ea adeverește existența unui boier al lui Ștefan-cel-Mare, Postelnicul Petre, pe care I. Bogdan o trăgea la îndoială. Într'un suret al unui document de la 14 Maiu 1484 găsind între martori pe un Petre Postelnicul (singurul cas în documentele lui Ștefan-cel-Mare, în care întâlnim de foarte multe ori pe Petru Stolnicul), crede că e o greșeală a traducătorului (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel-Mare*, I, p. 284, și II, la indice).

Atit era de convins despre neexistența unui Petre Postelnicul între boierii lui Ștefan-cel-Mare, încit, fiind vorba despre autenticitatea documentului Răzenilor din 1484, cu ajutorul căruia savantul slavist a lămurit organizația armatei moldovene în secolul al XV-lea, unul dintre indiciile care i se păreau suspecte a fost și împrejurarea că între martori figurează și Petre Postelnicul în loc de Stolnic („Anal. Acad. Rom.“, seria II, XXX, Mem. Sect. ist., p. 363). Documentul nostru arată că această bănuială era neîntemeiată.

Victor Motogna.

Documentul semnalat pentru întâia oară de d. Motogna nu suferă nicio îndoială. La 1483 regele Ungariei avea un «provisor

curiae», mai mult sau mai puțin castelan (căci e «provisor *Curiae castris*»), diacul Valentin. I se cere, nu a face un act de administrație, ci a prezenta numai pe vinovații instanței chemate a-i judeca. Precum se vede, e o situație neclară. Cetatea nu e numită „a noastră” și chiar supt Moldoveni, în actul inedit comunicat de d. Motogna, regele se amestecă în cetate, dând ordine formale pîrcălabului moldovenesc.

Colaboratorul nostru crede că acest document ajunge pentru a fixa la 1484, nu la 1475, cedarea cetăților ardelene către Ștefan-cel-Mare. Mărturia lui Verancsics se pare deosebit de importantă. Ea e plină însă de greșeli de la un capăt la altul : și în numele Sultanului chiar. Și mai ales ea prezintă explicația, imposibilă în chiar concepția ei politică, a trecerii cu vedere de cancelariul ungar în tratatul cu Turcii a cetăților dunărene precum și a datoriei lui Matiaș de a da altele în loc, acestea fiind ocupate de Turci din motivul arătat, și a *acceptării* de Domnul Moldovei a acelei „schimb”.

La 1475 Ștefan nu apărea ca unul care nu s'ar fi putut păstra fără sprijinul regelui Ungariei, care sprijin i-a lipsit. El biruise, biruise și, pentru Ungaria însăși, la Podul Înalt. Reținerea în alianță a acestui colaborator prețios al cruciatei începute tocmai atunci de rege era un lucru de cel mai mare interes.

Cei doi castelani, pîrcălabi, din Socotelile Bistriței nu pot fi înlăturați prin aceea că și Moldovenii puteau avea unul ori că Ungurii aveau un Casteian și un sub-castelan, ceea ce nu face *doi castelani*.

A prezenta cedarea cetăților ca o despăgubire era în *interesul prestigiului unghuresc*. O dăruire pentru simple necesități politice era mai puțin plăcută mîndriei unghurești.

În sfîrșit strămutarea de la 1475 la 1484 a actului relativ la «castel» ar cere o verificare mai amănunțită pe care, în locul de unde scriu, n'am puțința a o face.

Altfel, pe lângă documentele nouă ce aduce pentru a elucida o chestie încă tulbure, d. Motogna arată un talent de argumentare critică și o dibăcie de a-și găsi și rîndui argumentele care-i face toată onoarea.

N. Iorga.

DĂRI DE SAMĂ

Ioan Neculce, buletinul Museului municipal din Iași, fascicula II, Iași, Iulie 1922.

Acest nou fascicul din însemnata și, în mare parte, și îngrijita publicație de la Iași cuprinde întâiu înfățișarea manuscrisului grec din 1765 care dă «Catastihul vâmlor Moldovei», adecă tariful însuși — de comparat ca acela, aproape contemporan pe care-l tipăria Kogălniceanu, în *Arhiva românească* —, pe lângă un număr de alte însemnări, unele chiar românești, privitoare la încasări vamale ori și la deosebite rosturi de familie și gospodăria (și prăsirea peștelui în heleșteu pe moșia unuia din proprietarii succesivi ai interesantei cărțelii). Ar fi fost preferabilă o ediție a textului grecesc — din care câteva cuvinte sînt reproduse cu totul defectuos —, dar avem o bună traducere integrală românească, dîndu-se ca introducere și îmbucățirea pe categorii a cuprinsului. Între notele explicative, multe sînt necesare și cu adevărat nouă; indicația izvoarelor se caută une ori în zădar. Se adaugă explicații asupra numelor tehnice din catastif, precum și un glosariu.

La traducere observăm (glosariul îndreaptă adesea): baibarace (nu babarace), bulgarii (nu bulgari), gevrele (nu givrèle), «șamlî» e: de «Șam» de Siria, imamèle (nu «imenen»), «cîne moschicesc» mi-ar părea greu de admis, haleplî (de Halep), (nu „halepcă”), «spilcove» (σπίλκοβε) sînt spelci (nu «splinofe»), «tucino» (τοῦτῖνο) e de tuciu, cuțitele «dansca» sînt de Danzig, κροσέες par a fi chesele (nu «chiusoleu»), chilimurile sînt de Breslau (forma de adiectiv e și aici cea slavonă), pielcelele de Agem (nu Hagöz) sînt: de Persia, «prunzu» (προυντζο) e bronz, «pruzgiuc» (προυντζούκ) e tot burungiuc (borangic), fotele γωνιζαλίε sînt de Ienicală. «Blănurile de Fascov» (Rașcov?) nu se înțeleg de unde ar putea veni. Săftianurile de Ταραπεζιερ vin din Diarbecr. Interesantă e mențiunea vinului de Nicolîțel în Dobrogea. Φλορί nu e florin, ci leu. Κερσοῦτζα τῶν κρημλίδων nu e «cărufă crimlidul», ci căruță a Crimlenilor (Tatari). Μπάσα nu e Pașa — Pașii nu făceau personal negoț de margine —, ci «bașa», nesfîrșit mai puțin deci. „Ciuvalia” sînt cioaie. «Arniakò» e arnice. Μεσάδι trebuia

tradus: misadă, iar nu «mesade», «ghiufturile» sînt înfături, «ζωάλια» nu e «ciucalia», «lutroboia» (λουτροποριά) e «boiă de spălat», de îmbăiat; «Sanhorozii» trebuie să fie Șarhorod. În genere lectura nu pare cu totul sigură.

D. N. A. Bogdan retipărește statutul din 1333, «pravila pentru încheierea Sfatului munițipale, care de acum se vor numi eforii orașenești». D. Sever Zotta studiază geneologia daneză a Princesei Mostenitoare.

Lungul șir de documente e de un deosebit folos. Culegem: un mănunchiu de acte ale mănăstirii Bărboiu, făcută de Sturzești («moșii» lui Sandu Sturza din 1733; se pare că Bărboiu Sturza și fratele Matei, apoi Alexandru, Toderașcu, Ilie și Spătarul Chiriac; p. 259); ea adăpostește la 1686 pe un «Vlădică Grigorie», care s'ar părea a fi străin, căci i se zice numai (p. 258) «de la sfînta mănăstire de la Bărboiu din Iași»; era totuși un «proin Mitropolit» (p. 260), de și nu la noi. Urmează actele bisericii Banului. O «Măria croitorică» la Iași în 1680 (p. 270). Un nagaragiu la 1633 (p. 273). O Paraschiva «cusătoare» la 1747 (p. 274), odată cu Vasile Croitorul. Mulți „cibotari“. Un blănar ungar, la 1766 (p. 279). «O șoltuzoaie» la 1717, p. 283. Un «soponariu» la 1704, p. 286. Un căldărar la 1713, p. 287 (un făclier *ibid.*). Un „moimariu“ la 1742, p. 289. Un mindirgiu și un croitor, 1766, p. 290. Un cojocar, 1755, p. 291 (și un mătăsar, *ibid.*). Nume curioase: Gheorghie *Cadejos*.

Ca amănunte istorice, povestea lui Ioniță Minzul, care, pe vremea năvălirii austriece contra lui Mihai-Vodă Racoviță, fugind la Trei Ierarhi, „cu copilul în brață, fimee și cu un sac de borfe, acestea i s'au luat de un necunoscut, care „au zis: dă borfele la mine și apucă copilul“ (p. 261). Un altul privitor la „Nazariia pitărița, ce era domnească de jitniță“, pomenește și el de „răscoalele de catane, de se ascundea oamenii priu mănăstiri și păduri“ (p. 262). Cutare femeie «s'au dus la Țarigrad cu dumnealui Postelnicul Ventura“ (pp. 267-8). Ceasornicul de la Curtea din Iași, cu „piciorul“ lui, în zid, se menționează la 1762 și 1777 (pp. 269, 295). Arderea bisericii Sfînta Vineri (p. 205). O vinzare de casă în Iași, la Ulița Sirbească, în 1762, către Maria Callimachi, sora lui Ioan-Vodă (pp. 284-5), etc. Un alt act din 1761, pentru suiulgi (pp. 295-6). Zidirea mănăstirii Sf. Spiridon, pp. 296-7 (cu o notă despre familia Carp).

Apoi mențiunea (p. 301) familiei prinse de Tătari a lui Trifan Postelnicul, „cînd au prădat Tătarii cu Cazacii toată țara noastră, din Nistru și până în munte, și au ars până în capăt tîrgul Iașului și Suceava». Confirmarea, la 1803, a daniei din 1801 a tîrgului Fălcoiu, cu bilciurile, către Șerban Costachi (pp. 312-3): fratele Mitropolitului Veniamin face acolo „școală obștească de învățătură în limba grecească și moldovinească“ (pp. 313-4). Trimiterea la 1834 a proclamației tipărite domnești a lui Mihai Sturza (p. 315). Cerere a lui Vasile Mălinescu, care a studiat în Austria și în Paris, de a fi admis ca inginer (p. 318).

În materie de cultură, un «Hilip dascalul» ieșean la 1645 (p. 269). La 1759 călugărul Teofil e fiul lui Gheorghe Zugravul, care era frate cu Matei și cu Dima, tot zugravi, „oameni streini“ (pp. 308-9): ei făceau și negoț de sare, de cară și aveau moșie la Focșani. Soția lui Mihai se remărită la Munteni.

În materie socială, cartea Ducăi-Vodă din 1682-3, prin care arată că un stolnicel dă «dare la breaslă», iar nu la țerani: «a-i da pace de țărăniia» (p. 305). În materie de finanțe, scoaterea sulgiului pe „pe ialovițe“ pentru «caspeții turci și tătari» și *slujitorii* cu «oboroacea», la 1696 (p. 305). Cartea de oprire a țigănăritului motivat de «stropșitul oștilor» la 1725 (pp. 305-7).

Ca îndreptări, la p. 273, nu e „biv Vornic of Cîmpu lui Rus“, ci „Cîmpulungul Rusesc“. „Steagul în Curte la drăgan“ din 1756 e „în Curte la drăgani“ (dragoni) (p. 290).

Ca limbă, «mănăstire răzașă» la 1767 (p. 293).

Pentru istoria literară, avem o scrisoare a unchiului lui Mihai Kogălniceanu, Iancu (1831; pp. 319-20), și una a marelui om politic chiar, prin care, discutînd o chestie de moșie și afirmînd că „neamul Kogălniceanu niciodată răpitor n'au fost», el se presintă ca urmașul unui «moș» Arbore. E vorba de proprietatea Odobeștilor (an. 1858; pp. 318-9). „Voiesc“, spune el, „ca chiar protivnicilor miei să li ridic chiar prepusul că aș fi om nedrept“. Pe de altă parte, dîndu se genealogia familiei Negruzzi (contra aceleia alcătuite de autorul «Aprodului Purice»), se publică pentru întâia oară testamentul din 3 Iulie 1868, de simplă împărțire de bunuri, a lui C. Negruzzi. El dorește să fie îngropat simplu, cu preotul din sat, la moșia lui Trifeștii. „Pe mormîntul meu“, scrie el, «să fie sădiți mai mulți lilieci și salcie“.

Și notițele de pe cărți de slujbă au cite ceva de interes mai larg. Astfel: trecerea în 1793 a ambasadorului extraordinar rusesc către Constantinopol, înmormântarea la Iași a lui Potemchin, „cu mare țărămonie, care nu s'au fostu mai văzut nimi în lumi» (notița de pe vremea lui Brincoveanu la 7224 = 1716 e greșită ca dată), mențiunea schitului de la Hirău, din „Dealul-lui-Vodă“.

Lista achizițiilor (donăția Drosu) cuprinde un act de la Alexandrel, două de la Ștefan-cel-Mare, două din secolul al XVI-lea. Unul din ele vorbește de prinderea de către Poloni, la Preutești, a Ruxandrei, fiica lui Vasile Lupu, care peri ucisă (p. 357).

Din memoriile emigratului frances de Rochechouart d. Zotta extrage știri despre petrecerea lui în Iași, ca ofițer rus, în 1807.

Restul, resumate și dări de samă. La sfârșit se recomandă pamfletul «Arhiva».

* * *

D. Bobulescu, *Lăutarii noștri: din trecutul lor, schiță istorică asupra muzicii noastre naționale corale, cum și asupra altor feluri de muzici*, București 1922.

Harnicul preot Bobulescu a adunat în aceste 182 de pagini de format mic ceea ce se întâlnește cu privire la lăutari în toate izvoarele tipărite, ca și în manuscrisele, une ori prețioase, care se află în propria sa colecție. În șaisprezece secțiuni e vorba de tot ce-i poate privi de departe sau de aproape, de la baladele primitive și instrumentele pomenite la Wavrin pentru anul 1445 până la Barbu Lăutarul, pe lângă care călătoria d-nei de Carlowitz, pe care o dau în broșura complementară la *Istoria Românilor prin călători*, adaugă și numele lui Farcaș și al ucenicilor lui. Numele de persoană Bucium n'are a face însă cu «bucinele» Scripturii, nici cu buciumul păstoresc care și azi răsună pe dealurile vasluiene. «Apa vioară» a Prutului, în cîntec, e apa vie desmierdată de cîntărețul popular, și n'are a face cu instrumentul de muzică. Reproducerea (p. 35) chipurilor de domniță și fiu de Domn cu chitară, luate din cartea lui Breton, «La Russie ou mœurs, usages et costumes des habitans de toutes les provinces de cet Empire», IV, pp. 137-8. e cu totul nouă și

de mare interes: autorul a văzut, credem, — cartea fiind de la 1813—pe doi din copiii lui Constantin-Vodă Ipsilanti, adăpostiți cu părinții lor, în Rusia, la Chiev. O scrisoare inedită privește, nu numai gustul pentru chitară al boierimii moldovenești pe la 1841, ci și grija de «mădame» și anume „franțuze” pentru copii. Adăugim la instrumente năgaraua, *naccherà*, din care cînta năgaragiul pomenit într'un document din Moldova la 1633 (*Ioan Neculce*, revista din Iași, I, p. 273). La lista lăutarilor cunoscuți s'ar mai putea adăugi unele nume. La balade se discută și mărturia lui Strykowski (secolul al XVI-lea) și însemnările lui de Hauterive (secolul al XVII-lea). Cîntecul, pomenit în al XVII-lea veac, al «fetei care și-a pierdut caprele în munți» e și acum cunoscut în Polonia, cum am fost încredințat deunăzi cu prilejul excursiei profesorilor poloni. De notat și știrea din Zilot Românul, descoperită de autor, despre cîntecul lui Alexandru Ipsilanti în 1821. Și acum, despre războiu, despre alegeri, țerani din Dolj fac cîntece.

Viata lăutarului țigan e presintată adesea cu amănunte nouă: astfel povestea, de la 1802, a „Țiganului scripcariu” de la Bobiceni, care «printr'alte sate străine înbla cu scripca, petrecîndu-și într'acestași chip vremea sa» (p. 137). Se reproduce întreg privilegiul de breaslă al lăutarilor din Huși, dat de episcopu Veniamin la 1795 (p. 143 și urm.): «meșterii scripcari» au staroste, cu drept de globire și „certare”, au hramul lor, au veniturile corporației, «banii vedrii», la cari se adaugă, de la noii veniți, «papucii» pentru starosto. „Meșterul de la țară” poate cînta, dacă dă doi potronici, numai în zi de țirg: altfel e pus la globă, ba poate și „certat cu bătaie”. Se împiedecă „smomirea”. Se prevăd condițiile în care «feciorul de herar sau de bucătar sau de vezăteu» poate deveni scripcar. După un manuscris din secolul al XVIII-lea se dau costume de lăutari, dar mai mult ca în Orient (p. 121). Figura lui Barbu Lăutarul, cu duiosul cîntec, e fixată documentar.

N. Iorga

DOCUMENTE

Documente ardelen.

I.

Pomealnicul sfinței besearici din Făgăraș, hramul Sfantului Nicolae, întru care să scriu cei ce au dat și cei ce voru da orice sfinței besearici ca să aibă pururea a să pomeni la sfantulă jrtvenică până va sta aastă sfantă besearică.

Ioanū Mihnea Voevodū i gjda ego. Mihnea-Vodă au datū o evanghelie slovenească.

Ioanū Costandinū Voevodū i gjda ego au datū o masă pe prestolū, 2 poale de icoană și unū aerū.

Ioanū Șerbanū Voevodū i gjda ego, Maria, Maria, Gheorghie, Ilinca i sni ihū Safta, Soltana, Costandinū, Sanda, Matei, Anna, Ilie, Costandinū, Balasa. Au datū 1 sfită galbenă de cufirie, 1 stiharū roșu de cufirie, 1 petrahilū, 3 dveri de atlasū roșu, 4 poale de icoană de cufirie galbenă, 1 păreachie de rucavițe de canavățū galbenū, 2 pocroveațe, 1 aerū de canavățū galbenū.

Ioanū Costandinū Voevodū i gjda ego Maria, Costandinū, Anna, Stefanū, Radulū, Matei, Costandinū, Stanca, gjda Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Balasa, Zmaragda, Șerbanū, Matei Voevodū, Șerban Voevodū, Preda, Păuna, Papa, Balasa, Barbulū, Maria.

Ioanū Stefanū Voevodū i gjda ego Păuna, Radulū, Costandinū.

(Proces-verbal de «adunare de norodul s. bisericii din preună cu jurați sfinței biserici» cu «dumnealui Anton Brinzea».)

Aici să pomenescū arhieriei Țării-Rumânești :

arhiepiscopū Varlaamū au datū 1 cluț.

arhiepiscopū Theodosie au datū 2 zlatousturi.

arhiepiscopū Anthimū.

episcopū Damaschinū.

Aici să pomenescū boiarii: † Costandinū, Safta, Radulū, Ilinca, Costandinū, Costandinū, Ilinca, Maria, Ioniță, Costandinū, Catrina.

† Mihai, Marga.

† Radulū.

† Gheorghie Băleanulū au datū 1 sfită de sarasiarū, 1 păreachie de rucavețe. 1 petrahilū.

† Șerbanū, Andriana, Vorniculū Buga au datū 1 liturghie.

- † Gheorghie Comisulă au dată besearicii lei 12.
Aici să pomenescă preoții besaricii.
- † Ieromonahă Haritonă. Acesta au dată besearicii moaștele de la Stăii Panteleimonă și ună petrahilă.
- † Ierei Radulă au dată ună Mineiă obște.
- Răspopă Ioană, Bucura ăd. Acesta au fostă popă și au dată ună polustavă și o ladă de odăjdii.
- † Ierei Cristea, Marica ăd. Au fostă preotă cândă s'au zidită besearica și au umblată în trebile besearicii până s'au isprăvită. S'au pristăvită lt. 7222, Av. 1 d., Duminecă.
- † Ierei Radulă, Paraschiva ăd.
- † Ierei Stană, Dobra ăd.
- † Ierei Stoica, Maria. Acesta au dată ună praporă sfinței besearicii de zloți 5.
- † Ierei Ioannă, Anna ăd.
- † Ierei Thoma, Marica ăd.

Totă ceia ce oră cu ce ară fi ajutată besearica.

- † Ivană, Anezina ăd., Lazar, Tudora, Dumitru, Constandină, Alexie, Vasilca, Tudora, Alexe, Manta, Isară, Alexandra, Necula, Maria, Hristea, Stanca, Anzeana, Tudora, Matei au dată pentru ună locă ală besearicii flor. 45 și 1 lingură de argintă, 1 aeră, 2 icoane.
- † Mihăilă, Neacșa, Dumitru, Catalina, Stană, Radulă, Anna, Mihai, Stană, Radulă Oprea dărstariulă: au dată o pravilă.
- † Vasilie, Cristina ăd., Ierei Ioannă, Anastasia ăd., Comană, Tudora ăd. Au dată pentru ună locă ală besaricii flor. 45 și 2 sfașnice de aramă și 1 stăbară de musună și 1 cădealniță de argintă; loți —.
- † Pană, Alixandra ăd., Dima, Maria ăd., Maria, Pană. Au dată o cruce ferecată cu argintă și o linguriță de argintă.
- † Zaharia, Eva, Maria, Marta ăd., Criștofă, Neacșa ăd., Stoiană, Nastasiia. Au dată o candilă de argintă și 1 discosă de argintă și 1 tipsuță de cositoră și 1 poală cusută pe iconostasă și 1 sfașnică de aramă și o dveară de tabiniță galbenă.
- † Florea, Armanca ăd., Barbulă, Paraschiva ăd., Mihai Matei. Florea Sasulă otă Brașovă au dată 1 biblie rumânească.
- † Nicola, Saftă ăd. Au cată Nica lăhtariulă (*sic*) 1 sfită de cufirie roșie și plaștanița.
- † Stoica, Sora, Sășcoi, au dată 1 policandru mare.

† Dumitru, Dobra ȋd. aŭ datŭ unŭ pintecostariŭ (chivărarŭ).
 † Dumitru, Paraschiva ȋd. aŭ datŭ unŭ policandru (Rusulŭ).
 † Vasilache, Ana aŭ datŭ 3 potire de cositoriŭ și 1 ibriceleŭ și 1 tipsie de aramă.

† Tămașŭ, Dobra ȋd. datŭ flor. 100.

† Mihulŭ, Stanca ȋd. aŭ datŭ flor. 12 (podarŭ).

† Mihaï, Maria ȋd., ieromonahŭ Stefanŭ, Neaga, monahŭ Stefanŭ, Mihaï, Neacșa, Tudora, Stanŭ. Aŭ datŭ o poucenie (tipografŭ) și o icoană a Prăstii (*sic*), cu mărgăritarŭ și ferecată.

† Stanŭ, Anna, Stanŭ, Bucura ȋd., Paraschiva ȋd. (morarŭ), aŭ datŭ flor. 40 și 2 icoane, prețŭ flor. 5.

† Ioanŭ, Stanca ȋd., Anna ȋd., Iane, Ionŭ, Stoica, Anna, aŭ datŭ flor. 12 (Arpașŭ) și o candelă de blehŭ.

† Dumitru, Anna ȋd., Anna ȋd., aŭ datŭ flor. 10 (alŭ Babei).

† Gheorghie, Nastea, Stroe, Dochiia ȋd., aŭ datŭ flor. 12. Și aŭ datŭ împreună cu jup. Mihulŭ, frate-său, policandrulŭ celŭ mare.

† Vasilachie, Marica ȋd., aŭ datŭ o candilă de argintŭ și 2 poale de icoană și 2 dveri și 1 poia. (*sic*) cu cătărămî de argintŭ cu pietre.

† Șerbanŭ, Vișa (?), ȋd., Ionŭ, Anghelina ȋd., Matei, aŭ datŭ o candilă de argintŭ.

† Petru, Marica, Mișa ȋd., Miculŭ, Vișa ȋd., Hărsu dinŭ Brașovŭ aŭ datŭ unŭ covorŭ segedea, 1 sfiță galbenă cu flori, 1 icoană a Sfințilorŭ Apostoli, un petrahirŭ albastru i 1 rucavițe.

† Nicola, Zafira ȋd., ginerele Duncoaei, aŭ datŭ flor. 35, bani 30 și 1 patrahirŭ.

† Costandinŭ, Anița ȋd., † Costandinŭ, Maria ȋd., aŭ datŭ flor. 8 (Lucă).

† Mihulŭ, Nastasia ȋd., Duca Haronpotor, aŭ datŭ unŭ potirŭ de argintŭ cu discosŭ cu zvezdă, de argintŭ, și clopotulŭ celŭ micŭ.

† Matei, Voica ȋd., aŭ datŭ 1 pinticostarŭ (Grecŭ).

† Iane, Anna ȋd., poșta, aŭ datŭ unŭ Triodŭ.

† Stanŭ, Marica ȋd., Mustea (?), aŭ datŭ 1 psaltire și 1 candilă de aramă.

† Stanca aŭ datŭ unŭ petrahilŭ.

† Mihulŭ, Anghela ȋd., lăutarŭ, unŭ policandru micŭ.

† Dima alŭ lui Costache aŭ datŭ unŭ petrahilŭ de atlas vearde.

- † Șerbanu, Stanca Talabă, datu flor. 100.
 † Iane Arcudo au datu 1 policandru.
 † Ierei Staico ăd. au datu 1 sfită de zuf (*sic*).
 † Andrei Tătarulă au datu 1 Octoihă de ceale mică și 1 icoană.
 † Bădiceanu, Anna ăd., au datu flor. 10 (poșta).
 † Gheorghie, Marica ăd. au datu flor. 12, (golă) și o candilă de argintă.
 † Toaderu, Stanca ăd. au datu flor. 8.
 † Gheorghie, Ioana ăd., Pătro, Crăstina ăd., au datu ună prapură și 1 candilă de aramă și 1 candilă de argintă.
 † Mihulă, Maria ăd., au datu o candilă de argintă și au cum-păratu policandru celu mare, cu frate-său, jup. Gheorghie Stroe.
 † Ioană, Ilinca ăd., Dima, Evda ăd., Dima. Jupănu Nica au datu o candilă de argintă, împreună cu jupănu Dima.
 † Pană Papazica au datu o candilă de argintă.
 † Stoe, Marula ăd., Gheorghie au datu 1 candilă de argintă.
 † Tanasie au datu ună stihară albastră.
 † Pătru, Paraschiya ăd. au datu ună ăcasoslovă rumănescă.
 † Vasilie, Bobinca ăd., a datu 1 Octoihă rumănescă și 1 tip-sie de cositoru de oștaanie.

† Ieromonahă Melentie, au datu flor. 10.

† Iane, Tudora Nadoși, au datu flor. 15.

† Mihăi, Zamfira au datu biseariciă o candelă de argintă.

Acestu pomeanică fiindă au biseariciă, rămăitoră, intru acesta au isprăvită preoții și oroșan. I cumă nime nume să nu scrie într'insulă fără știrea săborulu, că iaste legătura săborulu cumă cine va vrea să să scrie, să aibă a da intăiu de o păreachie de nume flor. 12, apoi să să scrie, iară, de s'arū scrie cineva fără știrea săborulu, nu va rămănea scrisu, ce să va scoate.

*

II.

La Episcopia ortodoxă din Oradea-Mare.

Pe o Cazanie a lui Varlaam:

Aastă carte să chiamă ievanghelea cu învățatură *siră pustila ilă sa propoveadie iercag (sic)* dată iaste de Hs. iubitoru și intru Hs. credincosu Ionă Gheorghie Stefană Voevodă, cu mila lui Ddzău Domnă trăi Moldoviei, și o au dăruită de în mîna credincosu slujitorulă Măriei Sale Ioană diacu ce au fostu notaru Măriei Sale la svânta besea|re|ci ce iaste supă biruința slivitulă

și întru Hs. alesu cinstitului prințipsu Ghiorghie 2 Racoți, Domnul Țării și părților crăiei ungurești și șpan Săculorū în veaci, în satū în Măceū, mța Ghenarie 21, veto 7164, în annii Domnului nostru Is. Hs. spsitoriu lū nostru 1656.

Az popū Opre otū Fărcădinū, rocū 1664, sār. 7174.

* * *

Documente moldovenești și muntene.

1. ÎN DOCUMENT BĂCĂUAN.

15 Decembre 7255. Hotărnicie din ordinul lui „Ion Necu ai Voivod“ pentru „Mărie Sa Ioniță Cantimirū beizadē“, la „satulū Orașe (Orșa), ce este la Ținutulū Bacăului, pe Tazlăulū Mare“. Au strins „pe toți răzeși și megieși și pre înpregiurași cari să vor iscăli mai gios“. Se mărgenește „cu satele Verșestii, Poiana“, cu „părăulū Turluiului“, „părăulū Lărgii“. „Totū chisculū până în drumulū saragelii“, „fundulū poenii Comanului“, „poticile“, „zările dealurilorū, prinū prăvăliturile apilorū“ (?), „chisculū Orișorului“, „chisculū M.“, „părăulū Filipii“, „poiana Prăjocae“, „drumulū Berzunțului“, „părăulū Drăcoi“. „Într'unū stăjarū amū făcutū boorū.“ „Coastele moșii“, „obârșia saragelilorū, la doi fagi“, „dreptū ocina în susū“, „obârșia Slatinii, la buuru'ū vechi (și s'au innoitū)“, „poteca Verșestilorū“, obârșia Tisăi“, „peste un pișorū plai“. „Așa s'au încheetū hotarulū acesta în pregiurū de răzeșii acestui saatū“. Chiamă „și pe părintele Varlamū Pelinū egumenulū dinū mănăstir[ea] Berzunțului“. Sînt „trei bătrāni, anume Ionū Orișū și Giurgiu Durghie și Ionū Băloșū“: din primul Negoestii, din al treilea Costantin Poenariu. Se măsoară cu „fune de 20 stānjāni și stānjānul de 8 palme“. „Seliștea satului, care amū stālpit-o cu petri“, se scoate.

„Cumū mergu hlizāle de a curmezișulū locului. Vasile Coțofanā e unul din răzeși. Dumitru Izvoranul altul, „strenepoți Hiescului“, „Sandulū Ochianū“, „Ghirvase“, Ionū Bosiiocū“, „Ștefanū Covrigū“, „Ilie Cerbulū“, „Saule diaconulū“. „Gherghina“, „Ionū Rasulū“, „Lazorū“, „Lupașcu“, „Ștefanū Nicanū“, „Ștefanū Ciortanū“, „Mihalachi și Gligrașū Mărza“, „strānepoți lui Toaderū Drugane“, „Ilinca Costantiniasa“, „Ionū Cojocē“, „Dumitra fata lui Andrieșanu și a Grecāi.“

(Copie; proprietatea mea.)

2. O măsurătoare ialomițeană.

Prea-Innălțate Doamne,

Datco și Duca, dină sudu Ialomița, au jăluitu Mării Tale pentru Manolache Topliceanu, zicându că, avându numitu moșie de cumpărătoare la Sulimanulii, ce să numește Spăniceasca, stănj. 169, de la niște moșneni de acolo ce au moșia de avalma cu dănșai intru acelu hotaru, cu pricina acestoril le împresoară șă partea lor de moșie, vrându să le strice casile după partea lor ce au de moștenire de la moși și părinții lor, șă, fiindu-că ni să poruncește de către Măria Ta prinu zapciu dumnealui vâtv. Irnache ca să cercetămū. după luminată purunca Mării Tale, aduși fiindu la judecata innaintea noastră, amū întrebatu pă părātu ce are să răspunză, și să ne arate zapisele șă scrisorile pentru câtă moșie va fi avându. Șă răspunse că elū, de la moșii șă părinții lui avându moșie intru acelu hotaru, aleasă șă hotărâtă prinu cărți de hotărnicie, peste acea parte are șă cumpărători mai dinu urmă, de răposatu tată-său, prinu zapise, de la unii din moșneni de la însuși neamulū jăluitoilorū șă de la alții ce au fostu cumpărători de la neamulū lor, șă ne arată o carte de hotărnicie de la leatū 7223, Iul, de săntū ani 69, al șasă boeri, prinu care să dovedește partea lui Alexandrache Ceaușū, moșulū părātului, masă stănj. 364, însă stăj 423 de la trăsura dinūtăi pă dinu josulū ulmului, stăj. 317 la trăsura de alū doile, pă Valea Părlitilor, șă stăj. 349 la trăsura de alū triile, pe dinu josul părului, la peatra hotărâtei, să alege șă parte moșnenilorū masă stăj. 260. Dintru acești stăj. 260 ne arăta părātu că are cumpărătoare de răposatulū tată-său cu patru zapise, însă unulū de la leatū 7221, de săntū ani 21, de stăj. patruzeci, ce vinde o Florică cu frate-său Radu Bulumeju, altulū de la leatū 1760, de săntū ani 24, de stăj. șaizeci și trei, ce-i vinde iarū acestū Radu Bulumezu, sinu Ianache Bulumezu, altulū iarū de la acelu leatū, de stăj. cinsprăzece ce-i vinde unū Necolae Bulumezu, care toți acești oameni săntū cumpărători de la neamulū jăluitoilorū, șă altulū de la leatū 7274, de săntū ani 18, de stăj. doozeci șă optū, ce-i vinde unū popa Drăghič dinu neamulū jăluitoilorū, șă să facu toate cumpărătorile aceste stăj. o sută patruzeci să șase, iarū nu o sută șaizăci și noă, după cumū jăluitoorii inū jalbalor arată.

Deci, fiindu-că părātu Manolache dovedește prinu cartea de ho-

tărnicie ce mai susū arătămū, după care asemenea este şă la mână jăluitoilor, că are stănj. trei sute şaizeci patru de moştenire de la moşulū său Alexandrache Ceauşū, şi fiindcă prinū mai susū numitele patru zapise dovedeşte că are şă de cumpărătoare stăj. o sută patruzeci şă şasă de la neamulū jăluitoilorū, şă de la cei ce au fostū cumpărători de la dănsăi după vremi dintru acei stăj. doă sute şaizeci ce li s'aū fostu alesū la hotărnicie, după dreptū hotărāmū ca părātu să stăpânească aceşti stăj. trei sute şaizeci şi patru ce-i are de moştenire, şă stăj. o sută patruzeci şă şase ce-i are de cumpărătoare, care peste totū faciū stăj. cinsute zece, cu bună pace de către jăluitoi, şă, pentru ca să poată a-şi stăpăni stăj. ce mai sus arătămū cu pace de către jăluitoi, şă jăluitoi de către dănsulū cusurulū ce le va rămănea, găsimū cu cale să fie luminată porunca Mării Tale către dumnealor ispravnici dinū sudū Ialomiţa ca, mergândū înū faţa locului, să aleagă întâi părātu-lui stăj. ce mai susū arătămū, ca unui cumpărătoriu, lipindu-le şă cumpărătoarele acelor patru zapise totū lângă parte ce are de moştenire dinū vechime. Aşăjdere să aleagă şă partea lorū ce le va fi rămasū nevăndută şă, prinū cărţile dumnealor dăndū dreptulū fieştecaruia, să lipesească pricinile dintre dănsăi, iarū hotărărea cea desăvârşătū rămăne a să face de către Innălţimea Ta. 1784, Mart 5.

(Patru iscălituri.)

Trecută în condică.

(Colecţia mea)

ггас. ѿ грѳс.

III.

Acte dîmboviţene.

C. 1830

18 April 1809. Măsurătoare pentru „dascalū Costandinū“, în proces cu «Hrizea sinū Radu Săr[darul]». Iscălesc Ion Bata, Ion Căliniţ, «Marinū sinū Marinū vătafū, ispravnicelū Sfintei Mitropolii», «popa Gheorghie sinū răposatū pop Ionū otū Pietroşiţa».

Pe V-o se spune că s'a fixat hotarul lui «dascălu Dinu otū Pietroşiţa», după «această engrafonū».

*

7 April 1831. Departamentul de şapte către judecătoreşcul Divan. Judecata cu „zapciul hătmănesc vătaful de Curte», pentru «Costandinū dascălulū otū Pietroşiţa» (Dîmboviţa), cu privire la «partea de moşie ce au avutū în hotarulū Ţăţ.i. «Le-au cositū acele livezi, de unde cosea acele 10 cară fănū, pă care

livezi au odăi de vite și le hrănește cu băligară, iară mai vărtoșu că au scosă rădăcină, precumă și, astă toamnă, cosindă o clae de fână, îi apucă arendașul a o plăti cu lei 200.» «Să aibă a le da dumnealui iară dă zece cară fână fără de luare dă dijmă, și morarulă de la moara lor să nu să supere de clacă, tiindcă i-au dat făgăduială numiți... ascultare». «Vitele loră să fie slobode să pască fără dă niciun havaetă.» «Nu-i e datu harulă și pă obrazulă clironomiloră.» Iscălește și Urmzache Vistieră.

(Colecția mea.)

C. 1830.

IV.

Acte moldovenești.

...Il y avait longtemps que M. B. avait promis à ses deux enfants, Eugénie et Arthur, de voyager avec eux en Allemagne. Il avait aussi des moyens pour satisfaire au désir de ses enfants, car ses revenus étaient de 24.000 ducats par année. Il résolut de ne rien épargner de ce qui pouvait contribuer à l'éducation de ses enfants. Le père était âgé de 40 ans, la fille de 16 et le fils de 20.

Ce voyage fut donc conclu pour le premier mai...

Eforiia orașului Eșii, no. 2152; 1838, Septemv. 16. Către cinstit d. Post. Theodorachi Ghica.

Fiindă-că ulița Sf. Vinere, începătoare di la casăli răps. Logoft. Grigori Ghica și mergători pân' în Cișmării, nu mai puținu și acă ci dă dinu aciasta în ulița Podului Vechi, mergătoare pi lingă comisiie cv. ală 2-le, să află cu totulă în proastă stari, găsindu-să podeli e lipsă și o mulțami di hopuri pe dănsăli. dinu cari pricină nu potu orășanii a treci pi acolo, pornindă reclamații că li s'au închisă comunicația, de aceia Eforiia poftestă pi dumneata ca să binevoești grabnică a porunci cui să cuvini di a meremetisă aceste uliță, spre a lipsă reclamațiile orășaniloră pentru aciasta. Și de puvire la cali ci vei faci vei împărtași pi Eforii cu știință.

Prizidentele Etoriei : *Banul Stavrat.*

Secretar *Tir...*

Reçu de Mr. le Postelnic Georg Romalo la somme de cent quatre-vingt-dix ducats pour la transmettre par la poste d'aujourd'hui franche de port à Mr. Manuel Romalo à Paris, Rue de l'Ouest 92.

Fait à Jassy, le 9/21 décembre 1849.

D. Trausch.

Cinstit' dumisale șefului poliției municipale,

Aciaștă direcție a Teatrului, luînd aminte, s'au încredințat că la mai multe locuri publice s'ar face bațuri fraiu fără a-și ave încuviințare aceștii direcție, urmare care jighește așazământul teatral. Iscălitulii, cu căzuta cinste, poștește pe dv. ca, luând măsurile cuvenite, să stavilați asămine urmare, care ori după care înpregiurare nu poate fi ertată nimărui fără a ave bile-tul aceștii direcție.

(Colecția mea.)

Eșii, 1852, Dechemvr. 22.

* * *

Documente argeșene

I.

Cartea lui Mihailū Voevodū, fečorulū lui Patrașco Voevodū, Domnū a totū pământulū rumănesc, dat-amū Domniia Mea a-cestă poruncă a Domni[e] Meale lui Voi[co] și fečorilorū lui căți Dumnezeū îi va da ca să-i fie lui moșie în satū în Voinigești, partea Bratului fečorulū lui Pană, pentru că aū cumpăratū Voico de la Bratulū fečorulū lui Pană, pe aspri gata 2.000, apoi Pană, elū fečorū dinū trupulū lui neavāndū, fiindū sterpu, și ajungāndū în bătrāneățī și la multā nevoe, iarā aū venitū cu umilintā de s'au rugatū lui Voico ca să-i mai dea și cealelaltā (*sic*) jumātate de parte de moșie ce aū rămasū nedatā, iarū Voico să-lū păzească, să-i aibā de grijā și să-lū miluiască și să-lū cinstească bine, să-l socotească până va fi Pană viū, iarū după moartea lui Pană ca să ție și să stāpānească Voico moșia lui. Și așa s'au tocmitū cu cei din prejurulū locului. Și iarū aū datū lui Voico moșie în Voinigești, partea Mariei ficei Ștefanii, însă diuū apă și dinū cāmpu și dinū dealū cu vie și dinū siliștea satului și poianā de o vie, dinū susū de poiana Badii pe jumātate, pentru că o aū cumpăratū Voico de la fata Ștefanei, pe aspri gata 500. Și iarū aū mai cumpăratū Voico unū pogonū de locū de la Stoica Găgălāū și de la frate-sāū Radu Bānālū otū Gruisoare, pe aspri gata 140. Și iarū aū mai cumpăratū Voico otū Voinigești dinū plasa dinū josū o vie și cu livada, dreptū aspri 700, de la Tudosie, fečorulū Budulesculū. Și iarū aū mai cumpăratū Voico în ... unū vadū de moară și unū

locu... 40 de aspri gata de la (*alb*). Și au vândut acești oameni ce-să ziși mai susu aceste moși ce sântu zise mai susu de a loru bună voe și cu știrea tuturor megiașiloru, și dinu susu și dinu josu, innaintea Domnii Meale. Dereptu aceeaia amu datu Domnia Mea lui Voico aceste moși ce sântu zise mai susu ca să i fie lui moșiie stătătoare, lui și fečoriloru, nepoțiloru și stră-napoțiloru, și de nimenea să nu fie clătite după zisa Domnii Meale. Pentru aceeaia și mărturii amu pusu Domnia Mea pre jupanu Dumitru Velu Vor. i jupanu Tudosie Velu Log. i Stoica Velu Vist. i Negre Spăt. i Radu Com. i Stroe Stomicu i Șerbanu Păh. i jupanu Preda Velu Post. I is. Theodosie Velu Log. Și au scrisu unu Paraschiva Log. în cetate în Trăgoviște, lt. 7106.

(Traducere.)

II.

Adecă eu Badea, fečorul lui Rafailu călugărulu și alu jupă-neasei Calei denu Fedeleşcioru, scris-amu zapisulu mieu la mâna Sfinției Sale părintelui Mitropolitulu Chiriu Varlaanu ca să fie de mare credință și de bună mărturie cumu să să știe că i-amu vândut Sfinției Sale toată partea mea de ocină, cu vii cu totu, denu satu, denu apă și denu seliștea satulu, denu dealulu cu viile și de preste totu hotarul, cu totu venitul. Pentru că aciastă moșie au fostu a mea de pre mumă-mea Calea, și totu o amu ținutu eu cu bună pace până acumu, în zilele Măriei Sale Io Duca Voevoda. Decu acumu, ajungându-mă vreamă de amu mersu eu de a mea bună voe împreună cu tată-mieu călugărulu Rafailu la Sfinția Sa părintele Mitropolitulu în București și amu tocmitu de amu vândut aciastă moșie ce scrie mai susu, de a mea bună voe, dreptu banu gata 945, însă moșie stearpă fără de rumăni, câtă mi i-au fostu partea mea, și o amu vândut Sfinției Sale ca să fie moșie stătătoare și neclintită în veci sfinte și dumnezeștii mănăstirii ce [au z]iditu la Fedeleşcioru¹...

¹ La 10 April 7183, episcopul Ștefan adeverește lui Varlaam Mitropolitul o cumpărătură. E vorba și de casa din București a lui Varlaam și de „o Evanghelie tipernică de Lijblovu“ (copie). — Mărturie hotarnică din Noiembrie 7267 a unor oameni cari-și aduc aminte de la Brincoveanu și „după vreamă ce ne era Oltu hotarū, mai naintea răzmiriții ce de'ntăi“.

III.

14 Decembre 7132. „Milostiiū bojiū preaoštennei arhiepiscopū chirū Theofilū ot Răibnicū.

† Scris-amū Episcopiia Mea aceasta carte a Episcopiei Meale“ pentru o cumpărătură. Se pomenesc: «diaconul Stepanū», popa Theodosie, Oană Fulgă, „Oprea alū popei lui Stanū“, toți din Rîmnic, „de la episcopie popa Efremū și diaconu Bunea“. Cuvinte bune și expresii rare: „de înū căpătăiu gardului și cale de carū“.

(Urmează actul lui Oancea și fiul Stanciul, cari vind „vătăhului Stoicăi, sluga sfintei episcopie“, „4 locure“ la Voinegești, „ca să-i fie ocină de moșie“. „Și i-amū vândutū denaintea părintelui episcopului lui Theofilū, și amū pusū mărturii anume: de înū Rămnicu Gherghe județulu și Draghimirū și Vancea și Voico alū Lughinū și Stoica Croitorulū, și de în Voinegești Cozme și fiu sǎū Drag|o|miru și pă Călinū și Curea și Alămanū, și de la episcopie popū Efremū și Matheiū și Cănda și Pătru și Gavriilū și Mihăilă. Și amū faptū acesta zapisū eū, Oancea, cu fiulū mieū Stanciulū“ (25 Mart 7131). «Pisū azū Veniaminū».

IV.

Mlstitiū bjiū Io Nicolae Alixandru Voevodū i gdnū zemli vlahiscoe davat gǎsvami siitū povealenii grsdmi credincoșului boiariului Domnia Meale Drăghiciu Bălăceanulū bivū velū Vornicū za Târgoviște ca să aibă a ținea și a stăpăni partea de moșie denū Săpata otū sudū Argeșū a lui Șerbanū Vorniculū Bojoreanulū, cu venitulū cătū s'arū aleage. Care moșie fiindū mai denainte de baștină a dumisale, o au fostū vândutū lui Șarbanū Vorniculū Bojoreanulū încă de mai nainte, vreame, apoi, întâmplându-să de s'aū înstreinatū Șarbanū Vorniculū Bojoreanulū penū alte părți streine, aū rămasū toate moșiile lui pe seama domnească după porunca prea-puternicii Împărății, și, înțelegândū Domnia Mea că acea parte de moșie denū Săpata aū fostū mai denainte a dumnealui Vornicului Drăghiciū Bălăceanulū, Domnia Mea l-amū fostū dăruitū cu acelū satū Săpata pe dumnealui, aflându-să cu slujba dreaptă lângă Domnia Mea, dându-i Domnia Mea și carte de stăpănire. Însă dară, întâmplându-să de-aū fostū Șarbanū Vorniculū Bojoreanulū și cu dumnealui Matei Fălcoianulū bivū Velū Vornicū datorī dumnea-

lui doftorului Manolachie, fratele lui Antonie Armaşul, cu zapisul dumnealui tl. 500, și dentr'acei bani partea ce-a fostă a dumnealui Vornicului Matei Fălcoianul, tl. 250, i-au datū dumneaaul Matei Vorniculū toți deplinū lui Manolachie doftorulū, iarū pentru ceilalți bani, tl. 250, partea lui Șarbanū Bojoreanulū, nefiindū elū aicea ca să-i plătească, amū datū Domniia Mea poruncă și volnicie ca denū moșiile lui ce are aicea înū țară pe seama domnească să să vână și să să plătească lui Manolachie doftorulū și acei bani, deci, fiindū și această parte de moșie denū Săpata a lui Șarbanū Vorniculū Bojoreanul, care i-o vânduse Vorniculū Drăghiciū Bălăceanulū dreptū tl. 160, și vrândū dumnealui ca să-i fie mai cu temeiū, aū întorsū acei bani, tl. 160, dreptū cătū o vândusă Bojoreanulū de s'au datū într'acea datorie a Bojoreanului lui Manolachie doftorulū. Dreptū aceeaia dară și Domniia Mea încă amū datū aciastă carte a Domniei Meale credinciosului Domnii Meale Drăghiciū Vorniculū Bălăcianul ca să aibă a ținea și a stăpāni de acumū innainte acea parte de moșie, cu satulū si cu venitulū ce arū fi, să i fie moșie stătătoare și ohabnică, de către niminea neclătītă, întārindū Domniia Mea cu totū sfatulū cinstiților și credincioșilorū boiarilorū celorū mari ai Divanulū Domnii Meale : panū Radulū Popesculū Velū Vornicū i panū Iordachie Crețulesculū Velū Logt. i panū Dimitrachie Ramadanū Velū Spat. i panū Grigorie Halepenschii Velū Vistiieru i panū Donie Damianū Velū luč. i panū Ianachie Stamă Velū Posteałnicū i panū Nicolae Rosetū Velū Pah. i panū Tudorachie Iulianō Velū Spāt. i panū Panaiotachie Velū Slugeārū i panū L.. Dediulesculū Velū Comisū i panū Grigorie Grecianulū Velū Sārdariū i panū Barbulū Merișanulū Velū Pit. Și ispravnicū Costandinū Costinū Neaniulū vt. Logt. Și s'au scrisū înū anulū alū patrulea intru a doaa Domnie a Domnii Meale în orașulū Domnii Meale în București, de Radulū logofețelulū za Divanū, spā Mihailū ieromonahulū, mșta Sept. 27 dni, lt. 7231.

(Monograma domnească su iscālitura: Io Nicolae Voevoda. Pece-te peste hirtie cu cele două figurī līngă copac și legenda: Io Nicolae Alexandru bjiu mlstiiu gpd. zemlii Ungrovlahii. 1719).

Jos: Crețulescu Vel Logft. procitoh.

Costandinū Costinū Neaniulū vt. logftū prociteia mnoiu.

(Actele Eforiei Spitalelor Civile.)

Toate publicate de N. Iorga

O reclamație în Moldova

Țeranii din jurul Răcăciunilor se jăluiesc Domnului împotriva lui Ilie Catargiu Marele Logofăt precum că acesta-i trage pe nedrept la vecinătate. Această usurpare se petrecuse mai demult, dar țeranii nu putuseră face reclamație, căci «s'au tîmplat de i-au fost (satului Răcăciuni) tot stăpîni mari și putincioși»¹. Unii însă căzuți în iobăgie «și mai dincoaci». Țeranii se ridică acum, «vroid ei ca s'iasă pe la moșiile lor». Domnul întrebă pe „dumnealui Vel Logofăt cu ce pricină trăgea pe acești oameni vecini”, iar el «o dovadă alta n'au arătat fără decît cu atîta pricină cum că de multă vreme s'arū fi [atlat?] în Răcăciuni, arătînd și izvor anumi care de cînd s'au află șezătoriū într'acel sat». Domnul constată că Marele Logofăt n'are nicio dovadă și că țeranii sunt «oamenii de moșea, și moșiile lor sîntu față». Se cere jurămîntul cu marturi „oamenii bătrîni di credință”, cari să jure că nu erau vecini «părinții și moșii lor di pi parti bărbătiască dintr'acele săliși».

Fiecare țeran își aduce cîțiva marturi «moșeani» din diferite sate învecinate. Se înșiră numele lor cu mențiunea căruia dintre jăluitoari erau marturi. Marturii arată că țeranii veciniți sînt de fapt moșneni. Domnul orînduiește boieri cercetători pe Dima Vornicul și pe un altu', al cărui nume nu s'a păstrat.

«I-au luat pri toții pri acei marturi, cari s'au scris mai sus «anume...»², Niculai și, îmbrăcîndu-i preuții în veșminte preuțești «și așa cu toții pi rînd...»³ precum acești oameni nici unii vecini «nu sîntu, ci sînt drepti moșeani».

Marele Logofăt e „rămas din toată legea țării”, iar țeranii sînt îndreptățiți.

Ilie Catargiu avea moșia dela Iordachi Ruset, al cărui ginere era prin căsătoria cu Safta. Iordachi Ruset îl avea dela socrul

¹ Pe Marele Logofăt ce era acum stăpîn se vede că nu-l considerau ca un „stăpîn mare și putincios”. Înainte satul fusese domnesc și trecuse prin stăpînirea lui Gheorghe Ștefan-Vodă, Ștefăniță Lupu, Dabija-Vodă, o uzurpație a Damniei Safta, apoi Iordachi Ruset. Pentru interesantele procese pentru stăpînirea lui vezi un document publicat de mine în „Revista Istorică”, III, p. 17 și urm. Cf. și „Arhiva Genealogică” a d-lui Sevzota, an. II, p. 53 și urm.

² Rupt 1 rînd.

³ *Idem* 3.

său Dabija-Vodă ca zestrea fiicii lui Maria. Dabija îl cumpărase din boierie dela Ștefan-Vodă Lupu, care-l confiscase lui Gheorghe Ștefan-Vodă pentru banii ce luase dela Vasile Lupu cu ocazia răscoalei sale in 1653¹.

P. I. P.

* * *

Cîteva inscripții

La Cernica:

Icoane de Grigore Frujinescu z[ugrav], 1800.

De Adam z[ugrav], 1847.

La Văcărești:

1. Această candela s'aũ pus la mormîntul Domniței Smarandei, fiica lui Constandin-Vodă Basarabă, la l. 7228.

2. Această candile s'aũ dat la Sveti Gheorghe de la Șerban t. Vel Spetar 1748.

3. Întru amintirea Postelnicului Dimitrașcu, 1757.

Publicate de N. I.

* * *

BCU Un vechiu program scolar Cluj

În revista bucovineană *Școala* (VII, 10), d. S. Reli publică acest program al școlii din Coțmeni la 1789:

«Lucrurile care săvîrșesc uceniciei întru un an sunt următoare :

Pentru clasul întâi.

1. Cunoaștere slovelor, slovenire bine și cetire de mijloc a tiparului și a răvașului moldovenește, Chambanul (?!) din gură, după povețuire la 1 Mai 1789 supt n-rul 68 dată.

Catehizmul cel mic, adecă cele prin slove însămnate lucruri, care neavînd, să faci arătare aici ca să se trimată. Se'nțelege cum că aceasta nu prin cetire să cuvine a învăța, că copiii nu știu ceti, ci prin spunere înainte și adesea-poftorire. însă nu de a rost, adecă cuvînt în cuvînt, ci după noima, adecă după înțelegere.

Scrisoare cea frumoasă măcar pîn'la proba a 10, iarăși după povețuire la 12 August 1788 și supt n-rul 43 și la 1 Maiu 1789 supt n-rul 68 trimasă și însemnare cò de 1 și a 2.

¹ Vezi nota de la pagina precedentă, precum și N. Iorga, *Studii și documente*, V, pp. 49 și 99. Cf. *ibid.*, VI, p. 422.

Pentru clasul a doua (al doilea).

Îndeletnicire în cetire din ducere de mână, a catehizmului, ciaslovului și psaltire, după rînd. La aceasta poate dascălu slovele nemțești împreună cu însemnările, adecă întru a să arăta copiilor înțălesul pentru cetit hotărît, însemnarea cea de a treia, poftorind cele două la întăiul ceas învățate întru un sfert sau giuimătate de ceas, și după aceasta îi îndeletnicește în cetire după regulele arătate. La ziua următoare iarăși poate arăta slovele nemțești, peste citeva zile slovenire și după aceia cetire, care semne vor învăța, știind acum ceti moldovenește.

Ar greși un dascăl care ar socototi (*sic*) că întru o zi trebuie să cetiască și din ducere de mână și catehizmul, ciaslovul și psaltire. Pentru că întru aceasta trebuie a să lua toate însemnările înainte.

Deci ca să nu să facă greșală tilcueste parte după parte, și cu bună socoteală să învețe dascălu toate lucrurile și poroncile mai sus pomenite prea bine să le cetiască, scrisoare moldovenească dentăi și nemțască.

Acestea toate să facă dascălu, poroncind ca să scrie de o parte a trătașului moldovenește, de altă nemțește, urmînd și după poveștirile mai sus arătate și dădînd și pe acasă vre o scrisoare.

Catehizmul întreg, partea 1 și a doua a ducerii de mână pentru școală și fire (?) și pentru bunele năravuri.

Chambanul pîn'la regula de tri, scris prin propoveduire și ortografie Ciaslovul și psaltire după porunca dată, glasurile și (de știe dascălu nemțește) Comenius, împreună cu tălmăcire...

Toate aceste învățături să împărțiască dascălu în două părți, și o parte să învețe în cursul de iarnă și alta în cel de vară. Și, îutîmplîndu-să că ar fi nieste copii care n'ar fi precopsît învățătura deplin, să poftoriască clasul încă un an, și numai la sfîrșitul cursului celui de vară să margă școlarii cei harnici la un alt clas.

Iară aceia care au precopsît învățătura cursului celui de vară bine și ar pofti să mai îmbie la școală să învețe ortografie și scris prin propoveduire, părțile cealalte a ducerii de mână, limba și scrisoare cea nemțască, și alte lucruri mai pe larg.

Însă cu înțelepciune să umble dascălu cu dînșii ca să să cunoască sporîul și să nu fie celorlalți de împiedecare.

Cernăuți, 20 Oct. 1789.

Anton de Marchi •

C R O N I C Ă

Biserica din Voivodeni

Priming această scrisoare :

«Zilele trecute, despărțământul Făgăraș al «Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român» și-a ținut adunarea anuală în Voivodeni-Mari, ca la 12 km. depărtare de Făgăraș. Am putut atunci vedea din nou biserica din acest sat, care mi se pare că merită atențiune prin execuția și vechimea ei.

Biserica e cam dărăpănată și neîncăpătoare, două motive care îndeamnă pe credincioși să se gîndească la dărîmarea (I. N. R.) ei și la înălțarea unei biserici noi.

Nava bisericii constă din două despărțituri: cea de către altar e mai veche și interesantă; cea de către turn — tinda — e mai nouă și urîtă. Turnul încă se arată a fi de dată mai tîrzie.

Voiu incerca o descriere a despărțituri dinainte. Are la basă un pătrat, fiecare lature a pătratului cam de cîte 5 m. Zidurile ce se ridică pe laturile pătratului se sfîrșesc de-asupra în arc frînt. Păretele din spre altar e străpuns de două uși, nu de trei, ca de obicei. Boltiturile de-asupra acestor două uși sînt tot în arc frînt. De-asupra ușilor e zid masiv.

Păreții din spre S. și N. au cîte-o fereastă, și ele se poate să fi fost prefăcute mai tîrziu, pentru că au boltitură rotundă. Cel de S. mai are sus încă o fereastă pentru lumină, evident mai veche. Grosimea păreților e de 1 m. Păretele de la intrare a fost spart, iar în locul lui avem o deschizătură pătrată, lată aproape cît lărgimea bisericii, de sigur ca biserica să încapă mai mulți credincioși.

Din fiecare corn al pătratului pornesc cîte două ogive. Ogivele aceleiași părete formează la boltitură un fel de strașină sau baldachin spre interiorul pătratului. Avem deci patru strașini de acestea. Fiecare strașină e lungă cam de 1,50 m. și e încheiată tot în arc frînt. Din virfurile strașinilor e dusă cîte o ogivă la strașina opusă, așa că diagonalele acestea formează o cruce, care e ca un fel de încheiere a boltiturii bisericii.

Pendentiful, cuprins între cele două ogive, care pornesc din același unghiu și între diagonalele din boltitură până la între-

tăierea lor e în formă de trapez lungăreț. Păreții bisericii sunt ziduri destul de greoaie, dar boltitura prezintă chiar eleganță.

Altarul e o boltitură ca în stilul roman, mai largă în spre biserică, mai îngustă spre E.; unde perețele altarului se împreună cu boltitura, se formează o muche puțin curbată, în celelalte părți trecerea de la perete la boltitură e insensibilă.

Altarul are o fereastră spre Sud, renovată, urită, cea din spre E. e veche. La N. o firidă pentru proscomidie, la S. alta mai mare pentru diaconicon.

Pictura e încă frumoasă, dar mi se pare mai nouă. Cea mai veche pare a fi pictura bisericii. N'am descoperit nume de pictor și dată. Inscricțiunile sunt în cirilice. La o Răstignire e scris (dacă am citit bine) «Răspeteia Hristovo : Zdrobire fluierilor». În partea de jos, la înălțimea ușilor în spre altar, până de-asupra ferestrelor pe ceilalți păreți e spoită cu var.

Pictura altarului e mai nouă. La altar se găsește inscripția : «S'au zugrăvit acest sfânt oltariu de robii lui Dumnezeu popa Ioa[n] Bica, fecioriu său Man; 1812».

Pe din afară biserica nu arată nimic deosebit. Numai supt strâșină sînt zugrăvite medalioane cu prooroci. Într'o fereastră e pus : «1830».

Cei pe cari i-am întrebat nu mi-au putut spune nimic precis de vechimea bisericii. Știau numai că e foarte veche și că ar fi fost mai înainte un schit.

Am crezut bine ca prin aceste știri să atrag atenția celor competenți asupra ei, pentru ca să i se stabilească valoarea, eventual ca să se păstreze ca monument istoric.

V. Literat

Din cartea lui H.-G. Montferrier, *Voyage de fantaisie politique*, Paris, Calmann Lévy 1885, desfac rîndurile următoare datat Viena, 25 Iulie 1835: «On prétend que la succession au trône de Roumanie ne se fera pas sans difficulté. Un parti puissant voudrait pour succéder au roi actuel le duc d'Édimbourg, fils de la reine d'Angleterre et mari d'une Grande-Duchesse de Russie» (p. 34). Fiica lui era să fie regina României.

La Pesta i s'a spus călătorului că Tisza a căpătat «o parte

din Romîni», dar «cei ce sînt mai apropiați de Romînia tot au tendințe separatiste» (p. 44). Toate națiile Balcanilor i se pare că ar voi să «piemontiseze», niciuna să fie «piemontisată» (p. 45). Interesantă descriere a vizitei la Belgrad a regelui Carol, în August (p. 191 și urm.). Suveranul vecin e bine primit, «putînd fi un auxiliar, niciodată un dușman»: hotarul e tras de Dunăre. Milan întîmpină pe oaspetele său la debarcader, prin străji mărgenite de trupe. O trăsură à la Daumont cu patru cai duce pe cei doi regi. Populația are o atitudine călduroasă: «pot s'o afirm, ca unul care am văzut și auzit». Seara, bal la Curte, în noul Palat, care se inaugurează astfel. Regina Natalia, în albastru, dă mîna regelui Carol pentru cadrul. De față e d-ra Constantinovici, rînită la uciderea prințului Mihail, și foarte tînăra fiică a lui Catargi, adiutant și rudă a regelui Milan. E presîntat regelui Carol pe care-l felicită pentru armată și biruință; „le roi, qui parle notre langue sans le moindre accent“, vorbește de simpatiile poporului său pentru Franța.

A vorbit și cu ministrul de Războiu român, fost elev al Școlii Politehnice; s'a plîns contra proiectului dunărean al lui Barrère, acum căzut.

Retragere cu torțe supt fereștile Palatului, cîntece naționale, și supeu mediocru. «Palat de feerie» la locuința lui Mitilîneu, ministrul Romîniei. A doua zi, frumoasă revistă militară. Cei doi regi o trec călări, asistînd regina Natalia și d-ra Catargi.

«Trupele au aclamat pe rege cu un avînt care întrecea nota oficială» (p. 201). Seara, regele Carol pleacă.

Scriitorul se gîndește la posibilitatea confederației balcanice (p. 202).

Intorcîndu-se din Bulgaria, el trece pe la Severin, unde i se vorbește de originea romană a orașului (p. 146): descendența noastră latină i se pare un subiect de glumă.

N. I.

A apărut :

ISTORIA POPORULUI ROMĂNESC, vol. I-ii

de N. IORGA

(trad. din limba germană, de d-na Otilia Ionescu).